

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

RUS VƏ AZƏRBAYCAN FRAZEOLÖGİYASINDA “ANA” KONSEPTİ

İxtisas: 5714.01 – Müqayisəli-tarixi və
müqayisəli-tipoloji dilçilik

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Elnurə Müqais qızı Əliyeva**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2023

Dissertasiya işi Bakı Slavyan Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

filologiya elmləri doktoru, professor

Tofiq İsmayıl oğlu Hacıyev

filologiya elmləri doktoru, professor

Tamilla Həsən qızı Məmmədova

Rəsmi opponentlər:

filologiya elmləri doktoru, professor

Səidə İbrahimovna İbrahimova

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

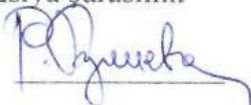
Cəmil Məmmədəğa oğlu Babayev

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Kəmalə Əhliyyət qızı Mehdixanlı

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Bakı Slavyan Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.13 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının
sədri:

filologiya elmləri doktoru, professor

Rəhilə Hüseyn qızı Quliyeva

Dissertasiya şurasının
elmi katibi:

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Suad Arif qızı Əfəndiyeva

Elmi seminarın sədri:

filologiya elmləri doktoru, professor

Eldar Rizvan oğlu Piriye

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Müasir dilçilikdə frazeoloji vahidlərin öyrənilməsi, onların əmələgəlmə səbəblərinin və yollarının araşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Əslində, dilçiliyin bir bölməsi olan frazeologiya bu məsələlərlə ciddi şəkildə çoxdandır ki, məşğuldur. Amma son dövrlər koqnitiv dilçiliyin inkişafı bu işə təkan vermişdir. Bunun başlıca səbəbi koqnitiv dilçiliyin əsas tədqiqat obyektini olan konseptlərin və onların cəmi adlanan konseptosferin frazeologiya ilə birbaşa bağlı olmasıdır. Qeyd etmək gərəkdir ki, hər bir konsept gerçəkliyin dil vasitəsilə dərkinə imkan yaratdığı, aid olduğu xalqın dil mənzərəsində ən vacib dəyərlərin müəyyənlişməsinə yardım etdiyi üçün böyük önəmə sahibdir.

Müasir dilçilər, xüsusilə də koqnitiv dilçilik sahəsinin alimləri konseptlərin qruplaşdırılaraq öyrənilməsinə vacib sayırlar. Amma son dövrlər konseptlərin öyrənilməsinə həsr olunan tədqiqat işlərinə nəzər saldıqda onların daha çox birtərəfli aparıldığının şahidi olmaq mümkündür. Konkret bir konsept bəzən onun digər konseptlərlə bağları, kəsişmə nöqtələri nəzərə alınmadan tədqiqata cəlb edilir. Bu konseptin digər dillərdəki analoji konseptlərlə müqayisəsinə isə demək olar ki, rast gəlinmir. Əslində, bu yolla müəyyən konseptin bir dilin konseptosferi içində yerini və əhəmiyyətini müəyyənləşdirmək bəlkə də mümkündür. Ancaq hər hansısa bir konseptin, xüsusilə də şəxs konseptinin bir xalqın mental düşüncəsində, günlük həyatında, mənəvi dəyərləri içində yerini müəyyənləşdirmək üçün onun fərqli konseptlərlə müqayisəsinin aparılması mütləqdir. Bizim dissertasiya işinin ən başlıca aktuallığı da məhz bu cür müqayisələrə geniş yer verilməsidir. Dissertasiyada “ana” konsepti ailəiçi münasibətlər çərçivəsində – ana-ata, ana-övlad, ana-qız, ana-oğul münasibətləri əsas alınaraq tədqiqata cəlb olunur. Digər tərəfdən, “ana” konseptindən yaranan “ögey ana” (“analıq”), “qaynana” kimi konseptlər də müqayisəli metod vasitəsilə tədqiqata cəlb olunmaqla “ana” konseptinin ümumi mənzərəsinin yaradılmasında iştirak edirlər.

Tədqiqatın təkcə Azərbaycan dilinin daxilində yox, rus dilinin konseptosferi və paremiologiyası ilə müqayisəli şəkildə aparılması isə azərbaycanlıların və rusların anaya münasibətinin oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirməyə imkan yaradır.

Dissertasiyada həm rus, həm də Azərbaycan dilində ana obrazı ilə heç bir bağlılığı olmayan, amma “ana” konseptini içində daşıyan paremiyalar da tədqiqata cəlb edilmişdir. Məlumdur ki, hər iki dildə hansısa bir məfhumun önəmini vurğulamaq üçün ona “ana” epiteti şamil olunur. Bu məfhum vətən də, torpaq da, şəhər də, çay da ola bilər. “Ana” konsepti bazasında yaradılmış frazeoloji vahidlərin tədqiqi zamanı “ana” epitetli bu məfhumlar da araşdırılmışdır.

Mövzusunun aktuallığı baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edən “Rus və Azərbaycan frazeologiyasında “ana” konsepti” tədqiqat işi, mövzusunun işlənmə dərəcəsinə görə də yenidir və bu sahədəki sonrakı tədqiqatlar üçün gərəkli mənbə rolunu oynaya bilər.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektı rus və Azərbaycan dilinin frazeoloji və paremioloji sistemidir. Tədqiqatın predmeti “ana” konseptinin rus və Azərbaycan dilinin frazeoloji və paremioloji sistemində, həmçinin yazılı ədəbiyyat nümunələrində əks olunmasının, verballaşmasının öyrənilməsidir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqat işinin məqsədi rus və Azərbaycan frazeologiyasında “ana” konsepti işlənən paremiyaları, şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələrini müəyyən etmək, onların müqayisəsini aparmaq, oxşar və fərqli cəhətlərini ortaya çıxarmaqdır.

Bu məqsədi həyata keçirmək üçün aşağıdakı vəzifələr yerinə yetirilmişdir:

– Frazeologiya nəzəriyyəsinin və koqnitiv dilçiliyin tarixi inkişaf yolu öyrənilmiş, bu elm sahələrinin müasir dövrdəki nailiyyətləri, inkişaf meyilləri dəyərləndirilmişdir;

– “Konsept”, “konseptosfer”, “dünyanın dil mənzərəsi” kimi anlayışlar ətraflı tədqiq olunmuş, onların ifadə etdikləri mənalara müəyyənləşdirilmiş, bu anlayışlara müxtəlif dilçilərin yanaşmaları əks etdirilmişdir;

– Həm rus, həm də Azərbaycan dilində “ana” konsepti işlənən frazeoloji vahidlər müəyyən olunmuş, bu vahidlərdə sözügedən konseptin ifadə etdiyi mənalar üzə çıxarılmışdır;

– Rus və Azərbaycan ədəbiyyatının həm şifahi, həm də yazılı nümunələrində öz əksini tapan ana obrazının təhlil olunması yolu ilə rusların və azərbaycanlıların dünyagörüşündə anaya münasibətin fərqli və oxşar cəhətləri araşdırılmışdır;

– Atalar sözləri və məsəllər əsasında rus və Azərbaycan frazeologiyasında mövcud olan “ana” konseptli frazeoloji vahidlərin sosial-mədəni xarakteri müəyyənləşdirilmişdir.

Tədqiqat metodları. Tədqiqat işi kompleks səciyyə daşdığına görə onun yazılmasında bir neçə elmi metoddan istifadə olunmuşdur. Bunlar arasında təsviri, müqayisəli-tutuşdurma, semantik-komponent, kontent-təhlil, konseptual metodlar xüsusilə fərqlənir.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar

1. “Ana” konsepti həm rusların, həm də azərbaycanlıların dünyagörüşünün, milli adət-ənənələrinin, mentalitetinin başa düşülməsi üçün açar rolunu oynayan vacib konseptlərdən biridir;

2. Həm rus, həm də Azərbaycan dilinin konseptosferində “ana” konsepti əsasən müsbət semantikaya sahibdir. Ana hər iki dildə qayğıkeşliyin, mehribanlıqın, cəfəkeşliyin simvolu kimi dəyərləndirilir. Bununla belə, rus dilində, xüsusilə də rus dilinin paremiologiyasında anaya tənqidi, ironik münasibət də müşahidə etmək olar;

3. Hər iki dilin frazeologiyasında, xüsusilə də atalar sözləri və məsəllərində anaya münasibət insanın özünün şəxsi keyfiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsində əsas rollardan birini oynayır;

4. Rus və Azərbaycan dilindəki “ana” konseptli frazeoloji vahidlərin müəyyən qismində “ana” epitetindən qan qohumunu, ailə fərdini bildirmək üçün deyil, hər hansısa mücərrəd bir anlayışın əhəmiyyətini vurğulamaq üçün istifadə olunur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Rus və Azərbaycan dilində ilk dəfə olaraq “ana” konseptinin frazeoloji vahidlər, atalar sözləri, məsəllər, rəvayətlər, nağıllar, dastanlar, eləcə də yazılı ədəbiyyat nümunələri

əsasında ortaya çıxan koqnitiv əlamətləri müqayisəli tədqiqata cəlb olunub. Bundan başqa, ilk dəfə rusların və azərbaycanlıların dünyagörüşündə ana obrazı dil mənzərəsinin tərkib hissəsi kimi tədqiq edilib, bu obrazın hər iki xalqın həm şifahi, həm də yazılı ədəbiyyatındakı yeri və dəyəri müəyyənləşdirilib, eləcə də “ana” konsepti bazasında yaranmış frazeoloji vahidlərin sosial-mədəni xarakteri öyrənilərək sistemləşdirilib.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat işinin nəzəri əhəmiyyətini bir-neçə istiqamətdən dəyərləndirmək olar:

1. Koqnitiv dilçiliyin müasir dövrdəki inkişafının öyrənilməsi, bu inkişafı ilə bağlı “konsept”, “dil mənzərəsi”, “konseptosfer” kimi termin və anlayışların meydana çıxmasının araşdırılması, onların ifadə etdikləri mənalara müəyyənləşdirilməsi;

2. “Ana” konseptinin rus və Azərbaycan dilində müqayisəli şəkildə təhlil olunması, gəlinən nəticələrin koqnitiv dilçiliyin prinsipləri baxımından əsaslandırılması;

3. Əldə olunan nəzəri nəticələrdən gələcəkdə Azərbaycan dili ilə digər dillərin paremiologiyaları arasında aparılacaq müqayisələrdə istifadə olunması mümkünlüyü.

Tədqiqat işinin praktiki əhəmiyyəti ondan respublikanın müxtəlif ali məktəblərində keçirilən “koqnitiv dilçilik”, “konseptosfer”, “konsept”, “paremiologiya “və s. bu kimi mövzulu nəzəri və praktiki mühazirə kurslarında istifadə oluna bilməsi ilə şərtlənir.

Aprobasiyası və tətbiqi. Dissertasiya Bakı Slavyan Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrasında aprobasiyadan keçmişdir. Tədqiqatın əsas müddəaları respublika və beynəlxalq elmi-praktik konfranslarda məruzə edilmişdir. Tədqiqatın əsas nəticələri Azərbaycanda və xaricdə nəşr edilən elmi məcmuələrdə 9 məqalə və 2 tezis şəklində çap olunmuşdur.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil və nəticədən ibarətdir. İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısına 210 adda mənbə daxildir.

IŞIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın “Giriş” hissəsində mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi əsaslandırılır, obyekt və predmeti, məqsəd və vəzifələri, metodları, əsas müddəaları qeyd olunur, elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti şərh edilir, aprobeasiyası və quruluşu barədə məlumat verilir.

“Rus və Azərbaycan dilinin frazeoloji sistemində “ana” konseptinin öyrənilməsinin nəzəri əsasları” adlanan 1-ci fəsildə hər bir dilin frazeoloji bazasının bənzərsiz sistem olduğu, bu sistemin tədqiq edilməsinin təkcə konkret dilin tərkib hissəsinin xarakterik xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi deyil, bütünlükdə onun özünəməxsusluqlarının öyrənilməsi üçün önəm daşdığı vurğulanır. Qeyd olunur ki, dilin frazeoloji sistemi yekcins olmadığından, onun müxtəlif aspektlərinin kompleks şəkildə öyrənilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Eləcə də istənilən dilin frazeoloji sistemində yer alan müəyyən bir konseptin öyrənilməsinin nəzəri əsaslarını müəyyənləşdirməyə çalışarkən, ümumilikdə frazeologiya nəzəriyyəsi, eləcə də konseptlərin baza kateqoriyası rolu oynadıqları koqnitiv dilçilik məsələlərinə nəzər salmaq vacibdir. Dissertasiya işinin 1-ci fəslinin **“Frazeologiya nəzəriyyəsi və koqnitiv dilçilik”** adlanan birinci yarım fəslində də məhz yuxarıda qeyd olunan dilçilik məsələlərinə nəzər salınır.

Məlumdur ki, frazeologiya milli dilin cəmiyyətin mənəvi-əxlaqi dəyərlərinin bənzərsiz sistemini ifadə edən mədəni “qat”ıdır. O.A.Kononovanın fikrincə frazeologiya özündə müəyyən etnik xronotopu əhatə edən gerçəklik haqqında informasiya daşıyan *“universal verilənlər bankı”*dir.¹ L.V.Minayeva frazeologiyayı nitq

¹ Кононова, О.А. Отголоски мифов и суеверий древних германцев в современной немецкой фразеологии // Проблемы идиоэтнической фразеологии: Доклады на межвузовском семинаре «Идиоэтническая фразеология романских, германских и славянских языков», – Санкт-Петербург: – 10-11 ноября, – 1999, – с. 35.

fəaliyyətində “*xüsusi semantik kateqoriya*”² adlandırır. Professor T.Hacıyev isə hesab edir ki, “*frazeologiya... ilk bədii yaradıcılıq faktıdır*”.³ Azərbaycanda frazeologiyanın ilk tədqiqatçılarından biri olan M.Tağıyev bu sahəni belə xarakterizə edir: “*Dilçilik elmlərindən biri olmaq etibarilə frazeologiyanın vəzifəsi yalnız dil strukturasına aid olan söz birləşmələrini tədqiq etməkdir*”.⁴

Müasir dövrdə frazeologiyanın təkəcə dil yox, həm də koqnitiv fenomen olduğu fikri önə çıxır. Buna görə də frazeologiya məsələlərinin geniş mənada tədqiqata cəlb olunması üçün koqnitiv dilçiliyin nəzəri əsaslarının öyrənilməsi vacib əhəmiyyət daşıyır.

Koqnitiv dilçilik dilin yadda saxlama, məlumatların yaddaşdan tapıb çıxardılması, məlumatın bir beyindən digər beynə ötürülməsi kimi insanın bütün təfəkkür və idrak prosesləri ilə sıx şəkildə bağlıdır. Bu mürəkkəb kompleksdə dil çox sayda komponentdən biri kimi qəbul edilir. Buna görə də “*koqnitiv dilçilik bir elmin çərçivələrinə sığmur, bir neçə fənnin kəsişdiyi nöqtədə durur...*”.⁵ Bu gün koqnitiv dilçilik bir çox elmlə, məsələn, psixologiya, neyrofiziologiya, fəlsəfə və s. ilə sıx əlaqəlidir. Ümumilikdə koqnitiv dilçiliyi mürəkkəb, mental, dinamik, integrativ dil nəzəriyyəsi kimi də səciyyələndirmək olar.

Koqnitiv dilçiliyin son dövrlərdəki inkişafı onun sahələrinin – koqnitiv leksikologiyanın, koqnitiv morfologiyanın, koqnitiv sintaksisin, koqnitiv stilistikanın, koqnitiv frazeologiyanın da genişlənməsinə, nəzəri cəhətdən əsaslandırılmasına, terminoloji bazaya sahib olmasına şərait yaratmışdır. Amma bununla belə bu sahənin öyrənilməsində, xüsusilə də onun sonuncu qeyd etdiyimiz

² Минаева, Л.В. Слово в языке и речи / Л.В.Минаева. – Москва: Высшая школа, – 1986. – с. 24.

³ Hacıyev, T. Azərbaycan ədəbi dili tarixi: ali məktəblər üçün dərslik: [2 cildə]. T.Hacıyev. – Bakı: Elm, – с. 1. – 2012, s. 89.

⁴ Тагиев, М.Т. Глагольная фразеология современного русского языка (Опыт исследования фразеологических единиц по окружению) / автореферат дисс. на соискание ученой степени доктора филологических наук. / – Баку, 1966. – с. 5.

⁵ Скребцова, Т.Г. Когнитивная лингвистика: классические теории, новые подходы / Т.Г.Скребцова. – Москва: Издательский дом ЯСК, – 2018. – с. 14.

terminoloji bazasının qurulması işində hələ də çoxlu problemlər mövcuddur. Müasir tədqiqatlarda koqnitiv terminologiyada dəbdə olan terminlərin mahiyyətini anlamadan yanlış istifadə olunması açıq-aydın görünür. “Konsept”, “konseptosfer”, “dünyanın dil mənzərəsi” və s. bu kimi terminlərdən tədqiqat mətnlərində yerli-yersiz istifadə son nəticədə fikir qarışıqlığı doğurur və nəzəri eklektizmə aparıb çıxarır. Buna görə də yuxarıda qeyd olunan terminləri, anlayışları ətraflı tədqiq etmədən konkret hansısa bir konseptlə bağlı araşdırma aparmaq, vacib nəticələr əldə etmək qeyri-mümkündür.

Dissertasiya işinin 1-ci fəslinin **“Konseptosfer” anlayışı və dünyanın dil mənzərəsi** adlanan ikinci yarım-fəslə də bütünlükdə bu terminlərin, anlayışların tədqiqinə həsr olunub.

Qeyd etmək lazımdır ki, konseptlərin və konseptosferin öyrənilməsi son dövrlər koqnitiv dilçiliyin prioritet istiqamətlərindən birini təşkil edir. Ümumiyyətlə isə konseptlər dilçilik elmində əsasən XX əsrin ikinci yarısından sonra öyrənməyə başlanılmışdır.

Təbii ki, hər bir məfhumun öyrənilməsinə ilk növbədə onun adının verdiyi mənanın ortaya çıxarılması ilə başlamaq gərəkdir. *“Konsept sözü latın dilindən tərcümədə (conceptus) “anlayış” mənasını verir”*.⁶

Rus tədqiqatçısı D.S.Lixaçyov özünün “Rus dilinin konseptosferi” məqaləsində yazır: *“Konsept birbaşa sözün mənasından yaranmır, o, sözün lüğəti mənası ilə insanın şəxsi və xəlqi təcrübəsinin toqquşmasının nəticəsidir”*.⁷ A.P.Babuşkin isə konseptə belə bir tərif verir: *“Konsept dilin daşıyıcılarının milli yaddaşında verbal şəkildə qorunub saxlanılan kollektiv şüurun və ya ideal dünyanın diskret, dolğun vahididir”*.⁸

⁶ Ибрагимова, Р.С. Концепт как универсальное и национально-специфическое явление // – Чита: Молодой учёный, – 2010. №5 (16) , – с. 28.

⁷ Русская словесность: От теории словесности к структуре текста. Антология / Под общ. ред. В.П. Нерознака. – Москва: Academia, – 1997. – с. 281.

⁸ Бабушкин, А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А.П.Бабушкин. – Воронеж: Изд-во ВГУ, – 1996. – с. 13.

Konseptlərin yaranmasının ümumi alqoritminin prinsipləri içərisində “konsept ona bənzər vahidlərdən kənarda, təkbaşına mövcud ola bilməz; konseptlərin cəmi konseptosferi formalaşdırır” prinsipi xüsusi diqqət çəkir.

Konseptosferdə konseptlər əlamətlərinə görə müxtəlif kateqoriyalarda toplanır. Məsələn, tematik əlamətlərinə görə etik, dini, hüquqi və s. konseptosfer kateqoriyalarını qeyd etmək olar. Hər hansısa bir milli dilin konseptosferi əsasında o dilin daşıyıcısı olan millətin mədəniyyəti, əxlaqi qanunları, etik ənənələri, digər millətlərə münasibəti, dini dözümlülüyü, mənəvi tələbatları, ədalət və həqiqət, namus və şərəf, həyat və ölüm anlayışlarına yanaşması, maddi və mənəvi dəyərləri haqqında fikirlər yürütmək mümkündür.

Hazırda “konseptosfer” anlayışı ilə yanaşı “dünyanın dil mənzərəsi” anlayışı da müasir koqnitiv dilçiliyin fundamental anlayışlarından biri hesab olunur. Dünyanın dil mənzərəsi dünyanın xüsusi mənzərələri (kimya, fizika və s.) ilə bir sırada durmur, əksinə onlardan öndə gəlir və bu anlayışları formalaşdırır. Çünki insan həm dünyanı, həm özünü içində ictimai-tarixi təcrübənin (həm bəşəri, həm də milli) toplandığı dil vasitəsilə anlamağa qadirdir. Bu təcrübə *“sözlərin və sabit ibarələrin mənalarında, dəyərli assosiasiyalarda və dildə fiksə edilmiş davranış normalarında, insanların bu və ya digər mədəniyyətə mənsubluqlarını müəyyənləşdirən presedent mətnlərdə ifadə olunur”*.⁹ Sözüün içində *“xalqın tarixi təcrübəsi, onun genetik yaddaşı qorunub saxlanılır və nəsildən nəsilə ötürülür”*.¹⁰

Göründüyü kimi, “konsept”, “konseptosfer”, “dünyanın dil mənzərəsi” kimi terminlər hələ tam konkret təsnifata sahib deyillər. Tədqiqat işinin əhatə çevrəsinə daxil olan bu anlayışlarla bağlı

⁹ Молчанова, Н.Н. Культурологическая иконичность паремии как микротекста // Пелевинские чтения – 2005: Межвузовый сборник научных трудов, – Калининград: – 2006. – с. 23.

¹⁰ Вендина, Т.И. Русская языковая картина мира сквозь призму словообразования (макрокосм) / Т.И.Вендина. – Москва: Индрик, – 1998. – с. 6.

araşdırma apardığımız müddətdə müxtəlif elmi jurnallarda yazıb çap etdirdiyimiz məqalələrdə də onların mahiyyətini açmağa çalışmışıq. Xüsusilə “Filologiya məsələləri” jurnalının 2018-ci ildə nəşr olunan 5-ci sayındakı ““Konsept” anlayışının fərqli təhlilləri”, həmin jurnalın 2020-ci ildə işıq üzü görən 6-cı sayındakı ““Dünyanın dil mənzərəsi” müasir koqnitiv dilçiliyin fundamental anlayışlarından biri kimi”, eləcə də “Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri” jurnalının 2018-ci ildə yayımlanan 3-cü sayındakı “Dilçilikdə konseptosfer anlayışı” adlı məqalələrimizdə bu anlayışlar ətraflı təhlil edilmişdir. Bundan başqa Rusiyanın Krasnoyarsk şəhərində nəşr edilən “Sosial elmlərin müasir problemləri” adlı elmi jurnalın 2018-ci il, 10-cu cild, 4-cü sayında dərc olunmuş ““Konsept” anlayışının koqnitiv-lingvistik və lingvokulturoloji izahları” adlı məqaləmizdə də “konsept” termininin müxtəlif izahları öz əksini tapmışdır.

Amma qeyd etmək lazımdır ki, koqnitiv dilçilik yeni bir elm sahəsi olduğu üçün onun terminoloji bazası da müəyyənləşmə, dəqiqləşmə dövrünü yaşayır. Bu anlayışların hər birinə yüzlərlə tədqiqat işi həsr olunsa da, yaxın gələcəkdə onların hələ də ciddi araşdırmaya ehtiyacları olacaqları açıq-aydın görünür. Bununla belə əldə olunan nəzəri biliklər ayrı-ayrı konseptlər, eləcə də bizim tədqiqat işinin mövzusunu təşkil edən “ana” konsepti haqqında əsaslı elmi araşdırma aparmaq imkanı verir.

Dissertasiya işinin **“Rus və Azərbaycan dilinin frazeoloji sistemində “ana” konseptinin müqayisəli təhlili”** adlanan 2-ci fəslində də “ana” konsepti məhz bu cür bir elmi araşdırmaya cəlb olunmuşdur.

Hər şeydən əvvəl qeyd etmək lazımdır ki, ana obrazı həm rus, həm də Azərbaycan ədəbiyyatında tez-tez rast gəlinən obrazlardan biridir. Ana obrazı bu xalqların təkcə yazılı ədəbiyyatında deyil, mifologiyasında, şifahi xalq ədəbiyyatının demək olar ki, bütün janrlarında – dastanlarında, nağıllarında, əsatirlərində mərkəzdə dayanır. Bu obraz həm də rus və Azərbaycan dilinin frazeoloji sistemində – atalar sözlərində, məsəllərində də xüsusi mövqeyə sahibdir. Təbii ki, istənilən konsept ən “çılpaq” formada dilin

frazeoloji sistemində öz əksini tapır. Bu mənada hər hansısa bir dildəki konkret konsepti öyrənmək üçün onun həmin dilin frazeoloji sistemindəki yerinə nəzər salmaq lazımdır. Ümumilikdə “ana” konseptinin bu iki dildəki tədqiqini aparmazdan əvvəl, bu konseptin rus və Azərbaycan dilindəki frazeoloji vahidlərin yaranmasında iştirakını araşdırmaq vacib əhəmiyyət daşıyır. Belə bir iştirakın araşdırılması dissertasiya işinin 2-ci fəslinin **“Rus və Azərbaycan dilindəki frazeoloji vahidlərin yaranmasında “ana” konseptinin iştirakı”** adlanan birinci yarımfəslinin tədqiqat predmetini təşkil edir.

Məlumdur ki, “ana” konsepti hər bir xalqın milli dilinin konseptosferində ən önəmli yerdə durur. Azərbaycan dilinin konseptosferində də “ana” konseptinin işləndiyi və Azərbaycan ədəbiyyatı üçün səciyyəvi olan frazeoloji vahidlər içərisində “ana ürəyi”, “ana qəlbi”, “ana laylası”, “ana duası”, “ana qucağı” kimi ifadələr çoxluq təşkil edir. Məsələn, “ana ürəyi” ifadəsi çox məşhur olan *“Ana ürəyi – dağ çiçəyi”*¹¹ deyimində işlənir.

Və ya “ana qəlbi” ifadəsi ilə bağlı misal:

*“Ana qəlbi bulaq suyu kimidir,
Ana səsi urəklərin simidir”*.¹²

“Ana yaylası” ifadəsinə nümunə:

*“Dünyada gözəl nə var
Uşaq dünyası kimi,
Bir yaz axşamındaki
Ana laylası kimi?”*.¹³

“Ana duası” ilə bağlı şeir nümunəsi:

*“Ana, qurban olum, dualarına,
Tapşır, yaxşı tapşır Allaha məni”*.¹⁴

“Ana qucağı” ifadəsinin işləndiyi misralar:

“S ə y a v ü ş

¹¹ Həmidov, İ. Azərbaycanca-rusca, rusca-azərbaycanca atalar sözləri və zərbi-məsəllər lüğəti / İ.Həmidov, B.Axundov, L.Həmidova – Bakı: Təhsil, – 2009. – s. 46.

¹² Səfərli, İ. Seçilmiş əsərləri / İ.Səfərli. – Bakı: – Lider, -2005. – s. 149.

¹³ Yenə orada, s. 93.

¹⁴ Novruz, C. Seçilmiş əsərləri / C.Novruz. – Bakı: Lider, – 2004. – s. 146.

*Çocuq babasından qaçarsa, bəlli
Ana qucağında bulur təsəlli*".¹⁵

Təbii ki, "ana" konseptinin Azərbaycan dilindəki frazeoloji vahidlərdə öz əksini tapmış nümunələri sadəcə yuxarıdakılarla məhdudlaşmır. Məsələn, çətin bir vəziyyətdən çıxma, hətta bəzən ölümdən qurtula bilən insan üçün azərbaycanlılar "*anası namaz üstündə imiş*"¹⁶ deyirlər. Ruslarda bu deyimə tam qarşılığı mövcud olmasa da, ona mənaca ən yaxını «*Материнская молитва со dna моря вынимаем*»¹⁷ ("*Ana duası dənizin dibindən də dartıb çıxarar*") deyimidir.

Rus və Azərbaycan dilində "ana" konsepti olan frazeoloji vahidlər arasında "ana uşağı" («*маменькин сынок*» və ya «*маменькин сыночек*») ifadəsi də xüsusi yer tutur. Adətən utancaq, dilsiz-ağızsız, fağır, bəzən isə ərköyün övladı bu cür adlandırılırlar. Məsələn, "Əvvəli elə, axırı belə" nağılında Hatəm kişi oğlu Vəlini ustaya tapşırarkən deyir: "*Ay usta, ana uşağıdı, heç haranı görməyib, gözün üstündə olsun*".¹⁸ Rus dilində bu frazeologizmə şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrində də rast gəlmək mümkündür. Məsələn, «*Маменькин сынок на целину не ездок*»¹⁹ ("*Ana uşağından xat torpağa çapar olmaz*") və ya «*Матушкин сынок, да батышкин горбок*»²⁰ ("*Anasının oğlu, atasının donqarı*").

Azərbaycan dilində "ana" konseptinin işləndiyi və millimental xüsusiyyətlərlə bağlı olan çox sayda alqış da var. Bu, azərbaycanlıların kiməsə xoş arzular söyləyəndə, dualar edəndə arzu və duaları bir növ onun valideynlərinin üzərindən etməsi xüsusiyyəti

¹⁵ Cavid, H. Əsərləri: [5 cildə] / H.Cavid. – Bakı: Lider, – c. 4. – 2005. – s. 194.

¹⁶ Seyidəliyev, N. Frazeologiya lüğəti: Azərbaycan dastan və nağıllarının dili əsasında / N.Seyidəliyev. – Bakı: Çıraq, – 2004. – s. 264.

¹⁷ Русские пословицы и поговорки / сост. Ф.М.Селиванов, Б.П.Кирдан, В.П.Аникин – Москва:Художественная литература, – 1988. – с. 174.

¹⁸ Azərbaycan nağılları: [5 cildə] / tərt. ed. Ə.Cəfərli – Bakı: Çıraq, – c. 5. – 2004. – s. 192.

¹⁹ Жигулёв, А.М. Советская действительность в народных пословицах и поговорках // – Москва: Вопросы истории, – 1964. №2, – с. 212.

²⁰ Русские пословицы и поговорки / сост. А.М.Жигулёв – Москва: Наука, – 1969. – с. 158.

ilə bağlıdır. Məsələn, bu alqışlardan bəzilərini M.Həkimov belə sıralayır: “*Ananı Allah saxlasın*”, “*Anan toyunda əlinə xına yaxsın*”, “*Anan barını yesin*”, “*Anan boy-buxununa qüvərrənsin*”²¹ və s.

Rus dilində alqış («хвала») və qarğışlar («проклятие») daha çox dini təsəvvürlərlə bağlı olduğu üçün “ana” konseptinin onlarda işlənilməsi demək olar ki, müşahidə edilmir.

Amma rus dilində «послать к чертовой матери» frazeologizminə tez-tez rast gəlinir. Bu frazeologizmin Azərbaycan dilində eyni mənalı qarşılığını vermək mümkün olmadığından onu birdəfəlik və ya həmişəlik “başından eləmək”, “rədd etmək”, “uzaqlaşdırmaq”, “itilib getmək” kimi tərcümə etmək olar. Tanınmış rus yazıçısı M.A.Şoloxovun “Oyanmış torpaq” romanında da bu frazeologizm işlənmişdir: «– ...*И я тебе скажу напоследок так: не нравятся тебе наши порядки – убирайся к чертовой матери туда, откуда приехал!*».²² Frazeologizmin kontekstində Azərbaycan dilində bu cür qarşılığını vermək olar: “– ...*Qoy axır sözüümü də deyim: bizim qayda-qanunlar xoşuna gəlmirsə, – itil buradan gəldiyin yerə!*”.

Rus dilində öz əksini tapan, Azərbaycan dili üçün isə səciyyəvi olmayan “ana” konsepti işlənmiş bir sıra frazeologizm də mövcuddur. Bunlar əsasən heyrət, çaşqınlıq, təəccüb bildirən evfemizmlərdir. Onların bəziləri bunlardır: «*мать моя родная!*» («мама родная!»), «*мать божья!*», «*мать пресвятая!*», «*мама дорогая!*», «*мать моя женщина!*», «*мать честная!*», «*мать пречистая!*» və s. Bu evfemizmləri sözbəsöz Azərbaycan dilinə tərcümə etdikdə, onlar azərbaycanlı oxucuya anlaşılmaz qalır. Buna görə də onların işlənmə yerləri və şəraitləri nəzərə alınmaqla Azərbaycan dilində uyğun qarşılıqları tapılaraq verilməlidir. Məsələn, M.Tağıyev «*мать честная!*» frazeologizminin Azərbaycan

²¹ Xalqımızın deyimləri və duyumları / topl. və tərt. ed. M.Həkimov – Bakı: Maarif, – 1986. – s. 143.

²² Шолохов, М.А. Собрание сочинений: [в 8 томах] / М.А.Шолохов. – Москва: Художественная литература, – т.7. – 1960, с. 178.

dilində qarşılığını “*pah atonnan*”²³ kimi vermişdir. Ümumiyyətlə isə, Azərbaycan dilində yuxarıda misal çəkilən və heyrət, təəccüb bildirən frazeologizmlərin ən uyğun qarşılığı “işə bir bax” ola bilər. Təbii ki, hansı şəraitdə işlənməsindən asılı olaraq bu qarşılığın da dəyişməsi mümkündür. Qeyd etmək lazımdır ki, 2020-ci ildə nəşr olunan ““Humanitar və İctimai Elmlərin Əsasları” Mövzusunda I Respublika Elmi Konfransının Materialları”nda yer almış “Rus dilindəki “*матъ*” konseptinin Azərbaycan dilində verilməsi problemləri” adlı məqaləmizdə tərcümədə çətinliklər yaranan belə məsələləri ətraflı təhlil etmişik.

Tədqiqat işinin 2-ci fəslinin “**Rusların və azərbaycanlıların dünyagörüşündə ana obrazı dil mənzərəsinin tərkib hissəsi kimi**” adlı ikinci yarımfəslində həm şifahi, həm də yazılı rus və Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələri əsasında ana obrazı bu iki xalqın dil mənzərəsinin bir parçası kimi tədqiqata cəlb olunur.

Qeyd edək ki, ana obrazına Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının ən qədim yazılı abidəsi olan “Kitabi-Dədə Qorqud”da da rast gəlinir. Klassik Azərbaycan şairlərindən Nizaminin, Füzulinin, Xaqaninin yaradıcılığında anaya münasibət xüsusi bir xətt kimi keçir. Məsələn, Xaqani Şirvaninin müəllifi olduğu “Töhfətül-İraqeyn”dəki “Anasını tərif” şeri övladın anaya münasibətinin ifadə edilməsi baxımından çox dəyərlidir:

*“Əgər olmasaydı ana zəhməti,
Qazana bilməzdim mən bu şöhrəti”*.²⁴

Klassik rus ədəbiyyatında da ana obrazında sevgi, sədaqət, mərhəmət kimi ən ülvəi hisslər bir yerə cəmlənmişdir. XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq övladı üçün hər şey etməyə hazır ana obrazı A.S.Puşkinin, M.Y.Lermontovun, N.A.Nekrasovun, N.V.Qoqolun əsərlərində özünə diqqət çəkir.

A.S.Puşkinin “Kapitan qızı” əsərində Pyotr Qrinyov oğlunun hərbi xidmətə yola düşəcəyini öyrənən anasının keçirdiyi hissləri belə təsvir edir: «*Мысль о скорой разлуке со мною так поразила*

²³ Тагиев, М.Т. Краткий русско-азербайджанский фразеологический словарь / М.Т.Тагиев. – Баку: АГИУПЛ, – 1964. – с. 81.

²⁴ Şirvani, X. Seçilmiş əsərləri / X.Şirvani. – Bakı: Lider, – 2004. – s. 84-85.

*матушку, что она уронила ложку в кастрюльку, и слезы потекли по ее лицу»*²⁵ (“*Yaxında mənimlə ayrılacağı fikri anacığımıza el pis təsir elədi ki, qaşığı qazançanın içinə düşürdü və üzüyü aşağı göz yaşları axmağa başladı*”).

Təkcə klassik deyil, müasir rus və Azərbaycan şairlərinin, yazıçılarının da yaradıcılığında ana obrazı önəmli yer tutur. Xüsusilə XX əsrdə yazıb-yaradan qələm ustalarının demək olar ki, hamısının əsərlərində diqqət çəkən ana obrazı vardır.

Məsələn, Azərbaycan şairlərindən Cəfər Cabbarlının “Ana” şeri bənzərsiz metaforaları ilə oxucunu özünə cəlb edir. Şair zəmanədən şikayət etdiyi şeirdə ana haqqında bunları yazır:

*“Ana! Ana!.. O adın qarşısında bir qultək
Həmişə səcdədə olmaq mənə fəxarətdir;
Onun əliylə bəla bəhrinə yuvarlansam,
Genə xəyal edərəm bəzmi-istirahətdir”*.²⁶

XX əsr şairlərimizdən Mikayıl Müşfiqin “Ana” şerini isə heç çəkinmədən Azərbaycan ədəbiyyatında anaya həsr edilmiş ən məşhur şeir adlandırmaq olar. Şerin sözlərinə bu günə qədər çox sayda mahnının bəstələnməsi də onun populyarlığının göstəricisidir:

*“Ana, ana!.. Bu kəlmənin vurğunuyam əzəldən,
Onu gözəl anlatamaz düşündüyüm satırlar.
Ana olmaz bizə hər bir “yavrum” deyən gözəldən,
Çünki onun xilqətində ayrıca bir füsün var”*.²⁷

Qeyd etmək lazımdır ki, 2018-ci ildə dərc edilən “Azərbaycanşünaslığın Aktual Problemləri” Mövzusunda IX Beynəlxalq Elmi Konfransın Materialları” toplusunda yer almış “XX əsr Azərbaycan poeziyasında “ana” obrazı” adlı məqaləmizdə müasir Azərbaycan şerində rast gəlinən ana obrazları ətraflı təhlil olunmuşdur.

²⁵ Пушкин, А.С. Капитанская дочка / А.С.Пушкин. Москва: Наука, – 1964. – с. 9.

²⁶ Cabbarlı, C. Əsərləri: [4 cildə] / C.Cabbarlı. – Bakı: Şərq-Qərb, – c. 1. – 2005. – s. 45.

²⁷ Müşfiq, M. Seçilmiş əsərləri / M.Müşfiq. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2004. – s. 17.

XX əsr rus poeziyasında da ana obrazına tez-tez rast gəlinir. Xüsusilə N.A.Klyuyev, A.A.Blok, S.A.Yesenin, A.A.Axmatova, M.İ.Svetayeva, A.T.Tvardovski kimi şairlər öz şeirlərində diqqətəlayiq ana obrazları yaratmışlar.

Məsələn, S.A.Yesenin “Anama məktub”, “Anamdan məktub” və s. şeirlərində anasının onun üçün keçirdiyi həyəcanları, narahatlığı çox inandırıcı bir tərzdə təsvir edir. Şair 1924-cü ildə qələmə aldığı “Anama məktub” şeirində yazır:

*«Так забудь же про свою тревогу,
Не грусти так шибко обо мне.
Не ходи так часто на дорогу
В старомодном ветхом шушуне».*²⁸
“Öz həyəcanını unut,
Belə güclü xiffətimi çəkmə.
Əynində köhnədəbli nirdaş şuşun
Belə tez-tez yola çıxma”.

Təbii ki, rus və Azərbaycan ədəbiyyatında ana obrazı yuxarıdakı nümunələrdən daha geniş kontekstdə işlənmişdir. Yuxarıda qeyd edilən nümunələr əslində bu geniş kontekstin kiçik bir hissəsidir. Ancaq elə sadəcə bu nümunələr rus və Azərbaycan ədəbiyyatında “ana” konseptinin bədii obraz şəklində nə qədər önəmli bir konsept olduğunu anlamağa kifayət edir.

Dissertasiya işinin 2-ci fəslinin üçüncü yarımfəsli **“Rus və Azərbaycan dilində “ana” konsepti bazasında yaranmış frazeoloji vahidlərin sosial-mədəni xarakteri”** adlanır. Yarımfəslin girişində qeyd olunur ki, “vətən”, “ailə”, “ata”, “ana”, “övlad” və s. bu kimi konseptlər həm azərbaycanlıların, həm də rusların təfəkküründə xüsusi yerə sahibdir. Son 300 ildəki sıx tarixi, siyasi, sosial-mədəni bağlar bu iki xalqın təfəkküründəki bu tip konseptlər arasında yaxınlaşma yaratmışdır. Məsələn, “ana” konsepti ilə bağlı həm rus, həm də Azərbaycan atalar sözlərində, məsəllərində üst-üstə

²⁸ Есенин, С.А. Отговорила роща золотая: Стихотворения. Поэмы / С.А.Есенин. – Санкт-Петербург: Издательская группа «Лениздат», «Лицманда А», – 2014. – с. 135.

düşən çoxlu məqamlar mövcuddur. Bu məqamlardan biri “ana” konsepti ilə “vətən” konseptinin bir-birinə bağlanmasıdır. Hər iki xalqda vətən bir çox halda ana ilə assosiasiya olunur, sığ-sığ “Ana vətən” («Родина-мать») ifadəsi işlədilir.

Böyük Vətən müharibəsi illərinin ən məşhur şüarının “Ana vətən çağırır” («Родина-мать зовёт») olması da bu mənada təsadüfi deyil. Ana ilə vətənin assosiasiya olunması sadəcə bu şüarla məhdudlaşmır. Məsələn, rus dilindəki «*Родина любимая – мать родимая*» (“*Sevimli vətənim doğma anamdır*”), «*Береги землю родимую, как мать любимую*» (“*Doğma torpağını sevimli ananı qoruyurmuşsan kimi qor*”) və s. Azərbaycan dilindəki “*Ana kimi yar olmaz, vətən kimi diyar*”, “*Bu dünyada şirin şey, bir anadır, bir vətən*” və s. atalar sözlərində ana ilə vətənin eyniləşdirilməsinin şahidi olur.

Azərbaycanın adının “ana” konseptilə birlikdə işlədilməsini əsasən yazılı ədəbiyyat nümunələrində görürük. Amma Rusiyanın adının “ana” konsepti ilə birlikdə çəkildiyi xeyli sayda rus atalar sözləri mövcuddur. Onlardan bəziləri bunlardır: «*Прощай, матушка-Русь: я к теплу потянусь*» (“*Əlvida anamız Rusiya: tən istiyə tərəf gedirəm*”), «*Мы у матушки России детки, она наша matka – ee и сосем*» (“*Biz anamız Rusiyanın övladlarıyıq, o da bizim anamız – onu əmirik*”).

Nümunələrdən görüldüyü kimi həm rus, həm də Azərbaycan dilində “ana” konsepti bazasında yaranmış frazeoloji vahidlərə yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə yanaşı pəremiyaların tərkibində də tez-tez rast gəlinir. Buna görə də sözügedən konseptin daha geniş tədqiqi üçün hər iki dildə bu konseptin işləndiyi pəremiyaların öyrənilməsi vacib əhəmiyyət daşıyır. Dissertasiya işinin “**Rus və Azərbaycan pəremiologiyasında “ana” konsepti**” adlanan 3-cü fəslə də bu iki dilin pəremiologiyasında məhz “ana” konsepti işlənən pəremiyaların öyrənilməsinə həsr olunub.

Qeyd etmək lazımdır ki, son dövrlər pəremiologiyanın sürətli inkişafı pəremiyalarla birbaşa bağlı olan konseptlərin də diqqət mərkəzinə gəlməsinə şərait yaradıb. Bizim tədqiqat işinin mövzusu olan “ana” konseptinin də rus və Azərbaycan dilinin

konseptosferindəki yerini müəyyənləşdirmək üçün mütləq bu dillərdəki pəremiyaları tədqiqata cəlb etmək gərəkdir. Vurğulamaq yerinə düşər ki, mövzu ilə bağlı 2018-ci ildə “Filologiya məsələləri” jurnalının 4-cü sayında “Azərbaycan və rus atalar sözlərində “ana” konsepti” və Türkiyənin Konya şəhərində nəşr olunan “Lotus” Beynəlxalq dil və tərcümə çalışmaları jurnalının 2021-ci ildə işıq üzü görün 1-ci sayında ““Ana” konseptinin işlədildiyi rus və Azərbaycan atalar sözlərinin müqayisəli dəyərləndirilməsi” adlı məqalələrimiz dərc olunmuşdur. Amma cəmi iki məqalə ilə bu cür geniş mövzunu ətraflı təhlil etmək qeyri-mümkündür. Çünki “ana” konsepti böyük simvol mənalara malikdir ki, bu mənalarda konkret bir millətin adət-ənənələri, inancları, dünyagörüşü sərhədləri, əxlaqi dayaqları, digər rəsonal və qeyri-rəsonal normalarının cəmi öz əksini tapır. Bu səbəbdən rus və Azərbaycan pəremiologiyasında “ana” konseptinin yerini tədqiq etməmişdən əvvəl bu konseptin verbalizasiyası zamanı onun hər iki dilin pəremiyalarında paradigmatik təmsil olunmasını, bu konsept əsasında yaranmış pəremiyaların konnotativ diferensiasiyasını, konseptin konkretləşdirilməsində ana obrazlı pəremiyaların rolunu araşdırmaq vacibdir.

Belə bir araşdırma dissertasiya işinin 3-cü fəslinin **““Ana” konseptinin verbalizasiyası və onun rus və Azərbaycan pəremiologiyasında paradigmatik təmsil olunması”** adlanan birinci yarımfəslində aparılır.

Məlumdur ki, atalar sözləri mənsub olduqları xalqın danışiq dilində özünü bürüzə verən ictimai-sosial təcrübənin güzgüsüdür. Bununla bağlı professor İ.Həmidov həmmüəlliflərindən biri olduğu “Azərbaycanca-rusca, rusca-azərbaycanca atalar sözləri və zərbi-məsəllər lüğəti” kitabına yazdığı “Ürək atəşindən su içən kəlmələr” adlı ön sözündə aşağıdakıları qeyd edir: *“Atalar sözlərinin mənə obyektivliyi özünü bir vaxtlar subyektiv bir fikrin ifadəsinin ictimai-sosial xarakter almasında, həyat hadisələrinin hamı tərəfindən qəbul edilmiş bir meyarına çəvrilməsində göstərir”*.²⁹

²⁹ Həmidov, İ. Azərbaycanca-rusca, rusca-azərbaycanca atalar sözləri və zərbi-məsəllər lüğəti / İ.Həmidov, B.Axundov, L.Həmidova – Bakı: Təhsil, – 2009. – s. 6.

Rus tədqiqatçı A.M.Jiqulyov isə tərtibçisi olduğu “Rus atalar sözləri və məsəlləri” kitabına yazdığı ön sözündə atalar sözlərini belə xarakterizə edir: “*Atalar sözləri və məsəllər – xalqın kollektiv yaradıcılığıdır. Bir qayda olaraq, onlar əlində karandaş tutan kimsə tərəfindən yaradılmamışlar, birbaşa müşahidələrdən doğulmuşlar, kollektiv tərəfindən dəyişdirilmişlər, dəqiqləşdirilmişlər, yontulmuşlar*”.³⁰

Yuxarıdakı fikirlərdən də göründüyü kimi, atalar sözləri bir çox alim tərəfindən ictimai-sosial səciyyə daşıyan, təcrübədən doğan, kollektiv şüurun yaratdığı xalq yaradıcılığı nümunələri kimi dəyərləndirilir. Rus və Azərbaycan atalar sözləri nümunəsində dissertasiya işimizin əsas araşdırma obyektini olan “ana” konseptinin də hər iki xalqın yaddaşındakı, şüurundakı yerini müəyyənləşdirmək mümkündür. Hər iki dilin atalar sözlərinin və məsəllərinin müqayisəli təhlilindən sonra “ana” konseptinin həm rus, həm də Azərbaycan paremiologiyasında bənzər paradigmatik təmsili aşağıdakı başlıqlar altında ümumiləşdirilmişdir:

1. Ana qayğıkeşliyin, mehribanlığın, mərhəmətin simvoludur. Aşağıdakı rus atalar sözləri və misallarında bu açıq şəkildə öz əksini tapmışdır: «*Больше одна мать заботится о семерых детях, чем семь детей об одной матери*» (“*Bir ana yeddi övladın qayğısını, yeddi övlad bir ananın qayğısını cəkəndən daha çox cəkir*”), «*Думя плачет, а у матери сердце болит*» (“*Uşağı ağlayır, ananın ürəyi ağrıyır*”) və s.

Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında “ana” konseptli oxşar paremiyalar isə bunlardır: “*Ananın canı övladdadır*”, “*Aləm dəyişər, ana dəyişməz*”, “*Ananın səbri tükənməz olur*” və s.

2. Ana övladının həm də ən böyük müdafiəçisidir. Anasının yanında övlad özünü təhlükəsizlikdə hiss edir. Aşağıda qeyd edilən rus paremiyaları da elə bu mövzudadır: «*Мать праведная – ограда каменная*» (“*Ədalətli ana – daş hasardır*”), «*Любая матка за*

³⁰ Русские пословицы и поговорки / сост. А.М.Жигулёв – Москва: Наука, – 1969. – с. 31.

думятко глаза выдерет» (“İstənilən ana övladına görə göz çıxardar”) və s.

Analoji mövzuda olan Azərbaycan atalar sözlərinə nəzər salaq: “*Ana bala ucundan canını oda yaxar*”, “*Anasından ayrı düşən quzunu qurd yeyər*” və s.

3. Ana övladının təkcə müdafiəçisi yox, eləcə də ən yaxın dostu, sirdaşdır. Aşağıdakı rus atalar sözləri bunun sübutudur: «*Нем милее дружка, как родная матушка*» (“Doğma anadan daha əziz dost yoxdur”), «*Лучше матери друга не сыщешь*» (“Anadan daha yaxşı dost tapa bilməzsən”) və s.

Azərbaycan atalar sözləri arasında da eyni mövzuda olan nümunələr tapmaq mümkündür: “*Anadan artıq yavər olmaz*”, “*Ağlarsa anam ağlar, özgəsi yalan ağlar*”, “*Anadan əziz yenə anadır*” və s.

4. Ana və övlad çox vaxt bir-birinə bənzəyir. Amma bəzən istisnalar da olur. Bu bənzərlik və istisnalar aşağıdakı rus paremiyalarında belə təsvir edilir: «*Какова матка, таковы и детки*» (“Ana necədirsə, övladları da o cürdür”), «*Отец мой чулок (онуча), мать тряпица, а ты что за птуща?!*» (“Atan corab (ayaq sarığı), anan əski-üsküdür, sən hardan belə quş olmusan?!”) və s.

Azərbaycan atalar sözlərində də bu bənzərlik və ya fərqlilik öz əksini tapıb: “*Atan soğan, anan sarımsaq, sən hardan oldun belə gülbəşəkər?*”, “*Atasını, anasını görməsəydim, özünə xan deyərdim*” və s.

5. Yaxşı övlad ananın fəxri, pis övlad isə üz qarasıdır. Bu fikri təsdiq edən rus atalar sözlərinə nəzər salaq: «*Детки хороши – отцу-матери венец, детки плохи – отцу-матери конец*» (“Yaxşı övladlar ata-anaya baş tacıdır, pis övladlar ata-ananın sonudur”), «*Дети воруют, а мать горюет*» (“Uşaqlar oğurlayır, ana qəm-qüssəyə batır”) və s.

Yaxşı və pis övlad haqqında olan Azərbaycan paremiyaları da yuxarıda misal çəkilən rus atalar sözləri ilə səsləşir: “*Pis övlad ata-ananın qənimidir*”, “*Yaxşı övlad ata-ananın fərəhidir*”, “*Oğru anası gah döş yeyər, gah döşünə vurar*”.

Verballaşmış “ana” konseptinin rus və Azərbaycan paremiologiyasında paradigmatik təmsili ilə bağlı yuxarıda misal çəkilən nümunələrin sayı və ümumiləşdirməsi təbii ki, daha çox və daha genişdir. Və bu ümumiləşdirmə daha ətraflı şəkildə dissertasiya işinin mətnində öz əksini tapmışdır. Ancaq elə bu azsaylı nümunələrdən də aydın görünür ki, hər iki dilin atalar sözləri və məsəllərində işlədilmiş sözügedən konsept ümumilikdə eyni və ya bənzər cizgilərə sahibdir. Təbii ki, “ana” konseptinin bu iki dildə fərqli mənalar daşdığı, fərqli situasiyalarda işləndiyi verballaşmış nümunələr də mövcuddur. Belə nümunələr dissertasiya işinin 3-cü fəslinin **“Rus və Azərbaycan dilində “ana” konsepti əsasında yaranmış paremiyaların konnotativ diferensiasiyası”** adlanan ikinci yarım fəslində tədqiq olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, konnotativ mənanın ifadə olunmasında paremiyaların, xüsusilə də onların içindəki konseptlərin böyük rolu vardır. Ancaq bəzən elə konseptlər olur ki, onların konnotativ ifadəsi ya çox çətin, ya da qeyri-mümkün görünür. Bunun əsas səbəbi bu konseptlərin müxtəlif dillərdə və mədəniyyətlərdə eyni mənaya malik olmasıdır. Bu da fərqli xalqlar arasındakı sıx əlaqələrin mövcudluğu ilə şərtləndirilir.

Elə rus və Azərbaycan dilində əsasında “ana” konsepti duran paremiyalar da müəyyən səbəblərdən daha çox bənzər xüsusiyyətlərə malikdirlər. Bununla belə bənzərliklərlə yanaşı “ana” konseptli rus və Azərbaycan atalar sözləri içində anaya fərqli münasibətin bəsləndiyi az sayda nümunələrlə də qarşılaşmaq mümkündür. Məsələn, bəzi rus atalar sözlərində ana bacarıqsız, məsuliyyətsiz insan kimi qələmə verilir: «У нашей матушки все печено, а есть нечего» (“Anamız hər şey bişirib, amma yeyiləsi bir şey yoxdur”), «На что и мать, когда нечего дать» (“Əgər bir xeyri yoxdusa, ana nəyə gərəkdir”) və s.

Rus paremiyaları içində rast gəlinən digər bir fərqli “ana” konseptli atalar sözü pis ana haqqındadır: «От плохой матери и ребенок отказывается» (“Pis anadan uşaq da imtina edir”).

Azərbaycan paremiologiyasında isə bu məzmunlu atalar sözlərinə rast gəlinmir. Anaya belə münasibət azərbaycanlıların

mental düşüncəsi üçün səciyyəvi deyil. Azərbaycan atalar sözlərində daha çox pis, naxələf övlad haqqında paremiyalarla qarşılaşırıq. Məsələn: *“Atamı, anamı atmışam, bircə səni tutmuşam”*, *“Ata-anamı itirdim. Özümü yara yetirdim”* və s..

Bəzi rus atalar sözlərində bacarıqsız, pis ana obrazından başqa laqeyd ana obrazı ilə də qarşılaşırıq: *«Ба́тька в пип, ма́мка в пип, а я, озорник, какой домо́вник!»* (*“Atam ziyafətə getdi, anam ziyafətə getdi, mən şuluqçudan evin qarovulçusumu çıxar!”*), *«Нап́ряталась ма́мка от дето́к – нап́рячутся и детки от ма́мки»* (*“Ana uşaqlarından gizlənib – uşaqlar da vaxt gələcək anadan gizlənəcəklər”*) və s.

Ananın tənqidinin tabu olduğu Azərbaycan paremiologiyasında anaya yumoristik münasibət bəsləməklə bağlı cəmi bir-neçə atalar sözü var. Bunlar aşağıdakılardır: *“Anam elə çox bilir ki, kündəni xırda töküür, atam elə çox bilir ki, ikisini birdən yeyir”*, *“Atam elə fəndgirdi ki, kündələri sayır, anam elə fəndgirdi ki, kündələri kəsir”*.

Yuxarıdakı nümunələrdən görüldüyü kimi “ana” konseptli paremiyaların konnotasiyasına daha çox rus paremiologiyasında rast gəlinir.

Dissertasiya işinin 3-cü fəslinin **“Rus və Azərbaycan konseptosferində “ana” konseptinin konkretləşdirilməsində ana obrazlı paremiyaların rolu”** adlanan üçüncü yarım fəslində rus və Azərbaycan dilinin frazeologiyasındakı ana obrazlı paremiyalar tədqiqatə cəlb olunmuşdur.

Yarım fəslin girişində qeyd olunur ki, ana obrazlı paremiyalar rus və Azərbaycan dilinin konseptosferində “ana” konseptinin konkretləşdirilməsində önəmli rola sahibdirlər. Bu iki dilin paremiyalarını tədqiq edərkən ana məfhumunun qohum, qan bağı olan varlıq anlamında işləndiyi hallara daha çox rast gəlinir. Məsələn, həm rus, həm də Azərbaycan dilində “ana” və “ata” konseptlərinin birgə işləndiyi çox sayda atalar sözləri mövcuddur. Belə atalar sözlərinə aşağıdakıları misal göstərmək olar: *«Дети в ссоре – отцу с матерью горе»* (*“Uşaqları küsüblər, ata və ana kədəərə batıb”*), *«Дитя хоть и криво, да отцу с матерью мило»*

(“Uşaq təkgöz olsa da, atasının və anasının gözündə yaraşıqlıdır”) və s.

“Ana” və “ata” konseptlərinin Azərbaycan atalar sözlərində birgə işlədilməsi halları isə bunlardır: “Ata-ana taxt yaradıb, bəxt yaratmayıb”, “Ailədə anaya hörmət atadan keçər”, “Övlad tapılar, ata-ana tapılmaz” və s.

Amma çox vaxt həm rus, həm də Azərbaycan paremiyalarında ana və ata müqayisə olunur, birinin bir, digərinin isə başqa xüsusiyyəti, məziyyəti önə çıxarılır. Buna misal kimi aşağıdakı rus və Azərbaycan atalar sözlərini göstərmək olar. Rus atalar sözləri: «*Отец про походы, а мать про расходы*» (“Ata səfərdən, ana xərclərdən danışır”), «*Без отца – сын шалун, без матери – дочь*» (“Atasız oğul dəcəldir, anasız isə qız”). Azərbaycan atalar sözləri: “Ata nəsihət, ana vəsiyyətdir”, “Oğlan süfrə açmağı atadan öyrənər, qız anadan öyrənər paltar biçməyi” və s.

Yuxarıdakı nümunələr ana obrazlı paremiyalardakı “ana” konseptinin “ata” konsepti ilə müqayisəli şəkildə konkretləşdirilməsini özündə əks etdirir. Amma ailə fərdlərinin müqayisəsi ilə bağlı ən çox paremiya həm rus, həm də Azərbaycan paremiologiyasında ana və qız münasibətlərinə həsr olunub. Qeyd etmək lazımdır ki, 2020-ci ildə Rusiyanın Penza şəhərində nəşr olunmuş “Elmin və Təhsilin İnnovasiyalı İnkişafı: XII Beynəlxalq Elmi-Praktik Konfransın Məqalələr Topplusu”nda ana-qız münasibətlərinə dair “Rus və Azərbaycan atalar sözlərində ana və qız arasındakı münasibətlər” adlı məqaləmiz işıq üzü görmüşdür.

Bu münasibətlərdən bəhs edən Azərbaycan atalar sözlərinin bəzilərinə nəzər salaq: “Analı qız, bəlli qız, anasız qız dəli qız”, “Bir anaya bir qız, bir kəlləyə iki göz”, “Qız anadan öyüd alar”, “Qızsız ana, duzsuz ana”, “Ananın keçdiyi körpüdən qızı da keçər”, “Anasına bax qızını al, qırağına bax bezini al” və s.

Eyni mövzulu rus atalar sözlərini nəzərdən keçirək: «*У матери дочь и в тридцать лет дочурка*» (“Ana üçün qızı otuz yaşında da qızıcığazdır”), «*Дочь – матери помощница*» (“Qız ananın köməkçisidir”), «*Мать дочку хвалила, пока с рук свалила*» (“Ana qızını ərə verincəyə qədər tərifləyirdi”), «*Какова мать,*

такова и дочь» (“Anası necədirsə, qızı da elədir”), «У матери с дочкой и лен не делен» (“Anayla qızın arasından su keçməz”), «По матери и дочка пошла» (“Qızı da anasının getdiyi yolla gedib”), «Дочка ягодки ела, а у матери оскомина» (“Qızı giləmeyvə yeyib, anasının dişləri qataşır”) və s.

Rus və Azərbaycan dilinin konseptosferində “ana” konseptinin konkretləşdirilməsində ana və oğul obrazlı paremiyaların da böyük rolu var. Hər iki xalqın atalar sözlərində oğul çox vaxt ananın dayağı, köməkçisi rolunda çıxış edir və sanki atayla müqayisədə anaya bir köynək daha yaxın olur. Buna görə ana da oğula xüsusi məhəbbətlə yanaşır. Aşağıdakı rus atalar sözləri ana-oğul arasındakı məhz bu münasibətləri özündə əks etdirir: «Матушкин сынок, да батюшкин горбок» (“Anasının oğlu, atasının belinin donqarı”), «Материн сын – отцов пасынок» (“Anasının oğlu, atasının oğulluğu”), «Счастливая дочь – в отца, а сын – в мать» (“Xoşbəxt qız ataya, xoşbəxt oğul isə anaya çəkər”) və s.

Oxşar ana və oğul münasibətlərini əks etdirən Azərbaycan atalar sözləri isə bunlardır: “Ataya oğul, anaya qul”, “Oğlan anası – təməl binası”, “Oğulun igidliyi ananı cavannaşdırar” və s.

Rus və Azərbaycan paremiologiyasında istər ana-ata, istər ana-qız, istərsə də ana-oğul münasibətlərində daha çox pozitiv meylləri özündə əks etdirən atalar sözlərinə rast gəlinir. Ancaq ana və ögey ananın (analığın) müqayisə edildiyi atalar sözlərinə nəzər salarsaq, bunun tam əksinin şahidi olarıq. Məsələn, rus dilində müəyyən bir şeyin bəzilərinə yaxşı, bəzilərinə isə pis olduğunu bildirmək üçün «Кому мать, кому мачеха» (“Kiminə ana, kiminə analıq”) atalar sözündən istifadə edilir. Rus dilində ana və ögey ananın müqayisə edildiyi və ananın üstün tutulduğu digər atalar sözləri aşağıdakılardır: «Мамонька родимая – свеча неугасимая, мамонька неродная – похлебочка холодная» (“Doğma ana – sönməz şamdır, ögey ana – soyuq horradır”), «И лыком шита, да мать, и шелком, да мачеха» (“Liğdan hörülsə də yenə anadır, ipəkdən hörülsə də yenə analıqdır”) və s.

Bənzər mövzulu Azərbaycan atalar sözlərinə də nəzər salaq: “*Yaxşılıq anadan, yamanlıq analıqdan keçər*”, “*Ana uşağına aş gətirər, analıq yaş*” və s. Hətta Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatındakı qarğışlar içində “*Analıq ümidinə qalasan*” qarğıışı da mövcuddur.

Yuxarıdakı bütün atalar sözləri nümunələrində analıq mənfi obraz kimi qələmə verilir. Amma rus pəremiyaları içində analığın müəyyən müsbət keyfiyyətlərinin önə çəkildiyi atalar sözlərinə də rast gəlinir: «*Не всякая мачеха – крапива, не всякая падчерица – маков цвет*» (“*Hər analıq gicikən, hər ögey qız lələ çiçəyi deyil*”) və s.

Azərbaycan atalar sözləri içində isə analıq və ögey qız münasibətlərini əks etdirən “*Ata evində – ögey ana, ər evində – qaynana*” pəremiyası mövcuddur. Bu pəremiyadan görüldüyü kimi ögey ana qaynana ilə müqayisə edilir.

Doğrudan da, rus və Azərbaycan pəremiyalarına nəzər salarsaq, ögey anadan sonra mənfi xüsusiyyətlərinə görə ikinci yerdə duran şəxsin qaynana olduğunu görə bilərik. Hər iki dildəki pəremiyalarda ana və qaynananın müqayisə olunduğu nümunələrə tez-tez rast gəlinir. Bu cür müqayisənin aparıldığı pəremiyalara aşağıdakı rus atalar sözlərini misal göstərmək olar: «*Тёща – это мать, которая уже не нужна*» (“*Qaynana artıq lazım olmayan anadır*”), «*Мало кто настолько умён, как думает мать, и настолько глуп, как думает тёща*» (“*Yəqin ki, çox az adam anasının düşündüyü qədər ağıllı, qaynanasının düşündüyü qədər isə axmaq olar*”) və s.

Azərbaycan dilində də rus dilindəki qədər olmasa da, qaynananın tənqidinə həsr olunan atalar sözləri mövcuddur: “*Qaynanalı gəlinin dilinin altında fənd (qənd) gərək*”, “*Ay qaynana, heç gəlin olmamısan?!*”, “*Dəli qız deyər: anasız olaydım, bədəsil gəlin deyər: qaynanasız*” və s.

Yuxarıda misal çəkilən həm rus, həm də Azərbaycan atalar sözlərində əksini tapmış ana-ata, ana-qız, ana-oğul, ana-analıq, ana-qaynana münasibətləri əsasında “ana” konseptinin konkretləşdirilməsi nəticəsində rus və Azərbaycan

paremiologiyasında ana obrazının yeri, oxşar və fərqli cəhətləri üzə çıxmış oldu. Bu konseptin hər iki dilin konseptosferində oxşar cəhətlərinin daha çox olması rus və Azərbaycan xalqının əsrlərdir davam edən tarixi, mədəni, sosial əlaqələrinin mövcudluğu ilə əsaslandırmaq olar. Fərqli cəhətləri isə mentalitet, din və s. müxtəlifliyi ilə izah etmək mümkündür.

Dissertasiyanın **“Nəticə”** hissəsində tədqiqat prosesi zamanı əldə edilən elmi qənaətlər aşağıdakı kimi ümumiləşdirilmişdir:

1. Frazeologizmlər dilin tərkib hissəsi olsalar da dildəki sözlərdən və söz birləşmələrindən fərqlənilir. Onlar həmişə iki və ya daha artıq sözdən ibarət olur və bu sözlər öz müstəqil mənalarını itirib birləşərək frazeoloji vahid əmələ gətirirlər.

2. Frazeologiyanın tədqiqi üçün koqnitiv yanaşmanın tətbiq olunması vacib önəm daşıyır. Çünki frazeologizmlər tək-cə dil yox, həm də koqnitiv fenomenlərdir. Koqnitiv yanaşmanın tətbiqi ilə frazeologizmlərdəki yeni-yeni konseptlər müəyyən edilə bilər.

3. Koqnitiv frazeologiya frazeoloji mənəni həm dil bilgiləri, həm də konseptuallaşdırma və kateqoriyalaşdırma prosesləri ilə bağlı olan qeyri-dil bilgilərini özündə cəmləyən ikili mahiyyət olaraq dəyərləndirir. Bununla bərabər o, frazeoloji vahidlərin əmələ gəlməsinin, istifadəsinin arxasında hansı idraki əməliyyatların, kommunikativ intensiyaların durduğunu araşdırır.

4. Konsept dilin semantik sistemini təşkil edən sözlər və frazeologizmlər ilə birbaşa bağlı olan adi dilçilik təfəkkürü və sözlərin leksik mənasını dünyanın dil mənzərəsi ilə bağlayan, milli mentalitet adlandırılan kollektiv psixikanı müəyyənləşdirən koqnitiv təfəkkür arasında körpüdür. Konseptlərin cəmi konseptosferi əmələ gətirir.

5. Mental anlayış olan konseptosfer konkret bir xalqın informasiya bazasının əsas formalaşdırıcısı, onun bütün fərdlərinin danışdığı milli dilin lüğət ehtiyatında toplanmış konseptlərin cəmidir. Bunu nəzərə alaraq konseptosferi aid olduğu xalqın mədəniyyəti ilə qarşılıqlı əlaqədə, bir-birinə bağlı konseptlərin məcmusu kimi nəzərdən keçirmək lazımdır.

6. Dünyanın dil mənzərəsində hər bir dil üçün xarakterik olan sözlər, söz birləşmələri və sintaktik konstruksiyalar, sadəcə dillə ifadə oluna bilən, semantik sahə ilə eyniləşdirilən konseptlər öz əksini tapır. Dünyanın dil mənzərəsi gerçəkliyin dildə fiksə olunmuş və bu dilin daşıyıcıları üçün spesifik olan qavrama sxemi, dünyanın universal konseptuallaşdırma vasitəsidir.

7. Rus və Azərbaycan dilinin frazeoloji sistemlərində “ana” konseptinin xüsusi yer var. Həm rusların, həm də azərbaycanlıların milli yaddaşında, mental dəyərlərinin ədəbiyyatda əks olunmasında çox vaxt vətən sevgisinə bərabər tutulan ana sevgisinin təzahürlərini görmək mümkündür.

8. Ana obrazı həm rus, həm də Azərbaycan şifahi və yazılı ədəbiyyatında ən çox canlandırılan obrazlardan biridir. Hər iki xalqın ədəbiyyatında bu obrazda ən ülvə hissələr – sevgi, sədaqət, mərhəmət və s. bir yerə cəmlənmişdir.

9. “Ana” konsepti ilə bağlı həm rus, həm də Azərbaycan atalar sözlərində, məsəllərində üst-üstə düşən çoxlu məqamlar var. Məsələn, hər iki xalqın pəremiyələrində vətən bir çox halda ana ilə assosiasiya olunur, tez-tez “ana vətən”/«родина-мать» ifadəsi işlədilir.

10. Atalar sözlərində əks olunan istənilən konseptdə xalqın bu konseptə münasibətini, onun ictimai, milli şüurdakı təzahürünü müşahidə etmək mümkündür. “Ana” konseptinin həm rus, həm də Azərbaycan pəremiologiyasında paradigmatik təmsilinin tədqiqi rusların və azərbaycanlıların anaya münasibətinin oxşar cəhətlərini ortaya çıxarmış olur.

11. Rus və Azərbaycan dilində əsasında “ana” konsepti duran pəremiyələr ruslar və azərbaycanlılar arasında yüz illərdir mövcud olan tarixi, siyasi, sosial, mədəni, iqtisadi və s. əlaqələrə görə daha çox bənzər xüsusiyyətlərə malikdirlər.

12. Rus və Azərbaycan dilinin pəremiyələrini tədqiq edərkən onlarda ana məfhumunun sadəcə qohum, qan bağı olan varlıq anlamında işlənmədiyini, həm də hər bir şeyin başlanğıcı, ən yüksək nöqtəsi, ən önəmli təzahürü olduğunu görmək mümkündür.

Dissertasiya mövzusu ilə bağlı aşağıdakı tezis və məqalələr dərc olunmuşdur:

1. Dilçilikdə konseptosfer anlayışı // - Bakı: Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri, - 2018. №3, - s. 64-68.
2. Azərbaycan və rus atalar sözlərində “ana” konsepti // - Bakı: Folologiya məsələləri, - 2018. №4, - s. 250-257.
3. Когнитивно-лингвистические и лингвокультурологические трактовки понятия «концепт» // - Красноярск: Современные исследования социальных проблем, - 2018. Том 10, №4, - с.271-279.
4. “Konsept” anlayışının fərqli təhlilləri // - Bakı: Folologiya məsələləri, - 2018. №5, - s. 191-199.
5. Ramiz Rövşənin “Daş” povestində “qadın” konsepti // - Bakı: “Azərbaycan” jurnalı, - 2018. №5, - s. 171-175.
6. XX əsr Azərbaycan poeziyasında “ana” obrazı // “Azərbaycanşünaslığın Aktual Problemləri” Mövzusunda IX Beynəlxalq Elmi Konfransın Materialları, - Bakı: - 3-4 may, - 2018, - s. 618-620.
7. Cəlil Məmmədquluzadənin “Anamın kitabı” əsərində “ana” konseptinin əsasları // - Bakı: Elmi iş, - 2019. №5 (6), - s. 36-38.
8. Rus dilindəki “мать” konseptinin Azərbaycan dilində verilməsi problemləri // “Humanitar və İctimai Elmlərin Əsasları” Mövzusunda I Respublika Elmi Konfransının Materialları, - Bakı: - 17 aprel, - 2020, - s. 29-32.
9. “Dünyanın dil mənzərəsi” müasir koqnitiv dilçiliyin fundamental anlayışlarından biri kimi // - Bakı: Folologiya məsələləri, - 2020. №6, - s. 157-163.
10. Отношения между матерью и дочерью в русских и азербайджанских пословицах // Инновационное развитие науки и образования: сборник статей XII Международной научно-практической конференции, - Пенза: - 15 сентября, - 2020, - с. 36-38.
11. “Anne” Kavramının Kullanıldığı Rus ve Azerbaycan Atasözlerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi // - Konya: “Lotus” Uluslararası Dil ve Çeviri Çalışmaları Dergisi, - Haziran 2021. №1, - s. 23-40.

Dissertasiyanın müdafiəsi 30 may 2023-cü il tarixində saat 16:00-da Bakı Slavyan Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.13 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: Bakı, Nəsimi rayonu, Süleyman Rüstəm küçəsi 33, AZ 1014

Dissertasiya ilə Bakı Slavyan Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Bakı Slavyan Universitetinin rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 27 aprel 2023-cü il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 20.04.2023

Kağızın formatı: 60x84 1/16

Həcm: 44 946 işarə

Tiraj: 100